

(Київ)

МОВНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КОНЦЕПТУ «НЕБЕСНЕ ЦАРСТВО»

В ТЕКСТІ НОВОГО ЗАВІТУ

Стаття присвячена дослідженню текстових засобів створення концептосфери біблійного поняття «Небесне Царство». Концепт постає як багатовимірне смислове утворення, детерміноване моделюванням однорідних концептуальних полів.

Ключові слова: Новий Завіт, концепт, концептосфера, концептуальне поле, концептуальна модель.

The article deals with the research of textual means of forming the conceptual sphere of the biblical notion of the Celestial Kingdom. The concept is presented as a multidimensional semantic formation defined by modeling coordinated conceptual fields.

Key words: New Testament, concept, conceptual sphere, conceptual field, conceptual model.

У сучасному мовознавстві проблема дослідження концептів є однією з найактуальніших. Це зумовлено інтересом лінгвістів до питання відображення в мові концептуальної системи, важливістю розробки методики дослідження і представлення концептів, виявлення на основі цього суттєвих рис і властивостей об'єктів концептуального аналізу. «Утвердження в лінгвістиці поняття «концепт» позначило новий рівень осягнення способів, закономірностей і особливостей взаємодії мови і свідомості, розширило рамки змістовного аналізу мовних явищ і надало значно більшу глибину і ефективність семантичним дослідженням» [1, с. 5]. Вивчення концептів вилилося в новий лінгвістичний напрям на основі синтезу досягнень когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології та етнолінгвістики. Різні напрями і методики таких студій відображені в роботах Л. Адоніної, М. Алефіренка, Н. Арутюнкової, О. Бабушкіна, М. Болдирева, А. Вежбицької, С. Воркачова, В. Жайворонка, В. Карасика, В. Кононенка, Г. Слишкіна, О. Кубрякової, В. Маслової, М. Пименової, З. Попової, Т. Радзієвської, О. Селіванової, Ю. Степанова, Й. Стерніна, В. Телії, Л. Чернейко та ін. Дослідники вважають, що звернення до концептуальних структур «дозволяє виявити більш глибокі та суттєві властивості предмета або явища. Такі властивості представляють узагальнені ознаки предмета або явища, які вважаються найважливішими і найнеобхіднішими для їхнього пізнання» [2, с. 9].

Об'єктом нашого дослідження є концепт Небесне Царство у Новому Завіті. Дослідження текстів Святого Письма має незаперечне значення, адже вони підносяться над усіма іншими літературними творами, маючи особливий статус Божого одкровення, Божих слів, звернених до людей: «Усе Писання Богом надхнене і корисне до навчання, до докору, до направи, до виховання в праведності (2 Тим. 3: 16) [7]. Метою дослідження є з'ясування змісту і структури концепту Небесне Царство у тексті Нового Завіту.

Під концептом ми розуміємо інформаційно-когнітивну сутність, яка є носієм або концентратом смислів певного дискурсу або певної системи знань. У дослідженні використовується трактування цього терміна як певної когнітивної абстракції, яка узагальнює смисли ряду своїх мовних реалізацій, так що конкретна форма концепту визначається певним інтервалом абстракції, у межах

якого він є визначеним через обсяг лексико-семантичної парадигми, що формується мовними одиницями, які передають цей концепт у тексті.

При вивченні комунікативних завдань тексту, його смислового портрету, індивідуально-авторської концепції літературного твору можуть бути ефективно задіяні методики його концептуального дослідження. Багато робіт об'єднує комунікативно-діяльнісний підхід до тексту як форми комунікації та явища ідіостилю з урахуванням його структури, семантики і прагматики. Якщо раніше лінгвістика довгий час обмежувалась інтерпретацією стилістичного використання мовних одиниць тексту, не піднімаючись до висот його концепції, то сьогодні все частіше дослідники акцентують на значимості дослідження його концептуального простору. На наш погляд, при вивченні концептуальної актуальною виявляється проблема його аналізу як складової текстової організації. Концепти, активно використовувані в процесах комунікації, когнітивних процесах людини і суспільства, можна розцінювати як складну організовану сутність, що дозволяє застосовувати їх для вивчення складних мовних систем. Концептуальна інформація семантично виводиться з усього тексту як структурно-смислового і комунікативного цілого. «Один із перспективних напрямів концептуального аналізу – використання його у вивченні семантичної організації художнього тексту» [3, с. 57]. Кожний окремий твір втілює свій особливий варіант концептуалізації світу. Саме природа концептів – їх структурна організація, відкритість до текстового наповнення, здатність концентровано виражати текстовий зміст дозволяє бачити в них дієвий інструмент для дослідження творів.

Співвідношення концепту з текстовими одиницями, тобто з планом вираження всієї лексико-семантичної парадигми його імені [5, с. 274] дозволяє представити його у вигляді концептуальних полів – множини мовних одиниць, об'єднаних спільним значенням, спільним змістовим компонентом їх семантики. «Вважаємо, що виділення концепту (концептуальний аналіз) можливий на основі текстових асоціативно-смислових полів, організованих концептуально і стимульованих лексичними структурами різних типів», – відзначає Н. Болотнова [4, с. 18].

Поняття Небесне Царство у Новому Завіті належить до числа провідних. На думку більшості релігійних богословів, воно є одним із найскладніших. Для його позначення використовуються найменування Небесне Царство, Боже Царство, рідше – Царство, які, на думку теологів, є синонімічними: «Царство Боже» і «Царство Небесне» виражають одне й те ж поняття. В іудеїв вирази «небо» і «Царство Небесне» часто вживалися як синоніми «божества» [6, с. 1347].

Це найменування отримує різні смислові інтерпретації, але вони не суперечать одна одній, а доповнюють його текстове представлення, даючи різносторонні характеристики. Про його важливість і вагу свідчить той факт, що Ісус Хресто прийшов у світ для того, щоб відкрити людям шлях до Небесного Царства. І перша фраза Його першої проповіді була саме про це: «Із того часу Ісус розпочав проповідувати й промовляти: Покайтеся, бо наблизилось Царство Небесне!» (Матв. 4:17).

Концептуальний аналіз поняття Небесне Царство сприяє з'ясуванню особливостей його текстового функціонування, результатом якого є реконструювання значимих складових його змісту. Він формується рядом концептуальних полів, кожне із яких додає певну смислову складову досліджуваному поняттю.

Контекстуальне втілення концепту свідчить перш за все про те, що Царство – це владарювання Бога, Ісуса Христа, Його царські повноваження. Досліджуваний матеріал демонструє, що назване польове утворення сформоване вживанням слова Царство у сполученні із такими словами, як

Боже, Бога, Ісуса Христа, Сина, Христовий, Христа. Господа нашого й Спасителя Ісуса Христа та ін., а також їх займенниковими відповідниками. Наприклад: Шукайте ж найперш Царства Божого й правди Його, а все це вам додасться (Матв. 6:33); Він їм відповів: Вам дано пізнати таємниці Божого Царства, а тим, що за вами, усе відбувається в притчах (Мар. 4:11); І коли твоє око тебе спокушає, вибери його: краще тобі однооким увійти в Царство Боже, ніж з обома очима бути вкиненому до геєнни огненної (Мар. 9:47); Бо ж знаєте ви, як кожного з вас, немов батько дітей своїх власних, просили ми вас, і намовлювали та показували, щоб ви гідно поводитися перед Богом, що покликав вас у Своє Царство та в славу (1 Сол. 2:11-12); Отже, я свідкую тобі перед Богом і Христом Ісусом, що Він має судити живих і мертвих за Свого приходу та за Свого Царства (2 Тим. 4:1); Знайте бо це, що жаден розпусник, чи нечистий, або зажерливий, що він ідолянин, не має спадку в Христовому й Божому Царстві! (Еф. 5:5); Бо щедро відкриється вам вхід до вічного Царства Господа нашого й Спасителя Ісуса Христа (2 Петр. 1:11); Бо прийде Син Людський у славі Свого Отця з Ангелами Своїми, і тоді віддасть кожному згідно з ділами його. Поправді кажу вам, що деякі з тут-о приявних не скуштують смерти, аж поки не побачать Сина Людського, що йде в Царстві Своїм (Матв. 16:27, 28); ...дякуючи Отцеві, що вчинив нас достойними участі в спадщині святих у світлі, що визволив нас із влади темряви й переставив нас до Царства Свого улюбленого Сина, в Якім маємо відкуплення і прощення гріхів (Кол. 1:12).

Спостереження над текстовими засобами, які номінують і описують поняття Небесного Царства, дозволило виявити, що одним із найбільших у досліджуваному концепті є польове утворення на позначення того, що Ісус Христос, Його учні проповідували про Царство Небесне, більше того, воно було фокусом, центром їх проповіді. Така інтерпретація найменування закріплена в цілому ряді контекстів: І обходив Ісус всі міста та оселі, навчаючи в їхніх синагогах, та Євангелію Царства проповідуючи, і вздоровлюючи всяку недугу та неміч усяку (Матв. 9:35); А як люди довідалися, то пішли вслід за Ним. І Він їх прийняв, і розповідав їм про Боже Царство, та тих уздоровляв, хто потребував уздоровлення (Лук. 9:11); І проповідана буде ця Євангелія Царства по цілому світові, на свідоцтво народам усім. І тоді прийде кінець! (Матв. 24:14); І скликав Він Дванадцятьох, і дав їм силу та владу над усіма демонами, і вздоровляти недуги. І послав їх проповідувати Царство Боже та вздоровляти недужих (Лук. 9:1-2); Він же йому відказав: Зостав мертвим ховати мерців своїх. А ти йди та звіщай Царство Боже (Лук. 9:60); А коли Павло руки на них поклав, то зійшов на них Дух Святий, і різними мовами стали вони промовляти та пророкувати! А всіх їх було чоловіка з дванадцять. А до синагоги увійшовши, промовляв він відважно, три місяці про Боже Царство навчаючи та переконуючи (Дії. 19:6-8); І ось я знаю тепер, що обличчя мого більш не будете бачити всі ви, між якими ходив я, проповідуючи Царство Боже... (Дії. 20:25); ...і проповідував він Боже Царство, та з відвагою повною беззаборонно навчав про Господа Ісуса Христа! (Дії. 28:31); Він же промовив до них: І іншим містам Я повинен звіщати Добру Новину про Боже Царство, бо на те Мене послано (Лук. 4:43); І сталось, що Він після того проходив містами та селами, проповідуючи та звіщаючи Добру Новину про Боже Царство (Лук. 8:1); І послав їх проповідувати Царство Боже та вздоровляти недужих (Лук. 9:2); А по муці Своєї Він ставав перед ними живий із засвідченнями багатьма, і сорок день їм з'являвся та про Божее Царство казав (Дії. 1:3); Та коли йняли віри Пилипові, що благовістив про Боже Царство й Ім'я Ісуса Христа, чоловіки й жінки охристілися (Дії. 8:12). У таких фрагментах використовуються лексеми для найменування Ісуса Христа та Його учнів а також на позначення проповіді (проповідувати, розповідати, промовляти, навчати, переконувати, звіщати, благовістити, благовіститися, давати свідоцтво та ін.).

Лексичні одиниці, які вербалізують досліджуваний об'єкт, маніфестують інформацію на позначення наближення Небесного Царства, компонентами якої є лексеми наблизитись, надходити, прийти, близько. Їх використання допомагає розширенню інтерпретаційного поля про

проповідь Царства інформацією про те, що воно наближається, приходить. Наприклад: Із того часу Ісус розпочав проповідувати й промовляти: Покайтеся, бо наблизилось Царство Небесне! (Матв.4:17); Тими ж днями приходить Іван Христитель, і проповідує в пустині юдейській, та й каже: Покайтеся, бо наблизилось Царство Небесне! (Матв.3:2); А ходячи, проповідуйте та говоріть, що наблизилось Царство Небесне (Матв. 10:7); А коли Іван виданий був, то прийшов Ісус до Галілеї, і проповідував Божу Євангелію, і говорив: Збулися часи, і Боже Царство наблизилось. Покайтеся, і віруйте в Євангелію! (Мар. 1:14-15); Уздоровлюйте хворих, що в нім, промовляйте до них: Наблизилося Царство Боже до вас! (Лук. 10:9); Ми обтрушуємо вам навіть порошок, що прилип до нас із вашого міста. Та знайте оце, що наблизилося Царство Боже! (Лук. 10:11); Благословенне Царство, що надходить, Отця нашого Давида! Осанна на висоті! (Мар. 11:10); Ви ж моліться отак: Отче наш, що єси на небесах! Нехай святиться Ім'я Твоє, нехай прийде Царство Твоє, нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі (Матв. 6:9-10); Він же промовив до них: Коли молитесь, говоріть: Отче наш, що єси на небесах! Нехай святиться Ім'я Твоє, нехай прийде Царство Твоє, нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі (Лук. 11:2); А коли перстом Божим вигоню Я демонів, то справді прийшло до вас Боже Царство (Лук. 11:20); А як фарисеї спитали Його, коли Царство Божеє прийде, то Він їм відповів і сказав: Царство Боже не прийде помітно (Лук.17:20); Так і ви, як побачите, що діється це, то знайте, що Боже Царство вже близько! (Лук. 21:31); Кажу ж вам, що віднині не питиму Я від оцього плоду виноградного, доки Божеє Царство не прийде (Лук. 22:18).

Об'єктивація досліджуваного концепту відбувається також при його використанні в контекстах із дієсловами дати, входити, належати, сидати, випереджувати, хапати, засісти, шукати, належати, сидати, даватися, посідати, побачити, сподіватись, споживати хліб та ін. Ці лексеми у сполученні із найменуваннями людей уживаються для формування думки про те, що Небесне Царство існує, створене Богом для людей. Утворене концептуальне поле є продуктом абстрагування змісту двох типів текстових фрагментів. Одні з них свідчать, що люди увійдуть у Боже Царство, деякі конкретизують, які саме з них увійдуть. Наприклад: Не лякайся, черідко мала, бо сподобалося Отцю вашому дати вам Царство (Лук. 12:32); Кажу ж вам, що багато хто прийдуть від сходу та заходу, і засядуть у Царстві Небеснім із Авраамом, Ісаком та Яковом (Матв. 8:11); Шукайте ж найперш Царства Божого й правди Його, а все це вам додасться (Матв. 6:33); Він же дитину покликав, і поставив її серед них, та й сказав: Поправді кажу вам: коли не навернетесь, і не станете, як ті діти, не ввійдете в Царство Небесне! (Матв. 18:2-4); Ісус же сказав: Пустіть діток, і не бороніть їм приходити до Мене, бо Царство Небесне належить таким (Матв. 19:14); Ісус же сказав Своїм учням: Поправді кажу вам, що багатому трудно ввійти в Царство Небесне (Матв.19:23); Горе ж вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що перед людсьми зачинаєте Царство Небесне, бо й самі ви не входите, ані тих, хто хоче ввійти, увійти не пускаєте! (Матв. 23:13); Котрий же з двох учинив волю батькову? Вони кажуть: Останній. Ісус промовляє до них: Поправді кажу вам, що митники та блудодійки випереджують вас у Боже Царство (Матв. 21:31); Тому кажу вам, що від вас Царство Боже відійметься, і дасться народові, що плоди його буде приносити (Матв.21:43); І прийдуть інші від сходу й заходу, і півночі й півдня, і при столі в Царстві Божім засядуть! (Лук. 13:29); Як почув це один із отих, що сиділи з Ним при столі, то до Нього сказав: Блаженний, хто хліб споживатиме в Божому Царстві! (Лук. 14:15); Поправді кажу вам: Хто Божого Царства не прийме, як дитя, той у нього не ввійде! (Лук.18:17); І як звістили Євангелію тому містові, і учнів багато придбали, вони повернулися в Лістру, та в Іконію, та в Антіохію, душі учнів зміцнюючи, просячи перебувати в вірі, та навчаючи, що через великі утиски треба нам входити у Боже Царство (Дії. 14:21-22); Правдиво ж кажу вам, що деякі з тут-о приявних не скуштують смерті, аж поки не побачать Царства Божого (Лук. 9:27). Таке ж функціональне навантаження мають контексти, у яких вживаються сполучення

слова – найменування концепту поряд із лексемами, представленими іменними частинами мови (їхній, ваш, найменший, найбільший, великий). Наприклад: Блаженні вбогі духом, бо їхнє Царство Небесне (Матв. 5:3); Блаженні вигнані за правду, бо їхнє Царство Небесне (Матв. 5:10); А Він, звівши очі на учнів Своїх, говорив: Блаженні убогі, Царство Боже бо ваше (Лук. 6:20); Поправді кажу вам: Між народженими від жінок не було більшого над Івана Христителя! Та найменший у Царстві Небеснім той більший від нього! (Матв. 11:11); Підійшли до Ісуса тоді Його учні, питаючи: Хто найбільший у Царстві Небеснім? (Матв. 18:1); Отже, хто впокориться, як дитина оця, той найбільший у Царстві Небеснім (Матв.18:4). Інші контексти цього концептуального поля служать для вербалізації твердження про те, що не всі люди увійдуть у Боже Царство. Тут переважно використовується дієслівна лексика із заперечною часткою не: не впадкоувати, не мати спадку, не надаватися, вигнаний. Наприклад: Ісус же промовив до нього: Ніхто з тих, хто кладе свою руку на плуга та назад озирається, не надається до Божого Царства! (Лук. 9:62); Буде плач там і скрегіт зубів, як побачите ви Авраама, та Ісака та Якова, та пророків усіх в Царстві Божім, себе ж вигнаних геть... (Лук. 13:28); Хіба ви не знаєте, що неправедні не впадкоують Божого Царства? Не обманюйте себе: ні розпусники, ні ідоляни, ні перелюбники, ні блудодійники, ні мужоложники, ні злодії, ні користолобці, ні п'яниці, ні злоріки, ні хижаки Царства Божого не впадкоують вони! (1 Кор. 6:9-10); Учинки тіла явні, то є: перелюб, нечистість, розпуста, ідолослужіння, чари, ворожнечі, сварка, заздрість, гнів, суперечки, незгоди, ересі, зазидки, п'янство, гулянки й подібне до цього. Я про це попереджую вас, як і попереджав був, що хто чинить таке, не впадкоують вони Царства Божого! (Гал. 5:19-21); Знайте бо це, що жаден розпусник, чи нечистий, або зажерливий, що він ідолянин, не має спадку в Христовому й Божому Царстві! (Еф. 5:5); Ісус відповів: Поправді, поправді кажу Я тобі: Коли хто не родиться з води й Духа, той не може ввійти в Царство Боже (Іван. 3:5).

Ряд мовних засобів структуровані в концептуальному полі, яке відображає ще одну грань досліджуваного явища. Співвіднесення цього найменування з одиницями на позначення покаяння (дієслово покаятися, вжите у формі наказового способу) демонструє таку складову його концептосфери: Небесне Царство приготоване для людей, які покаються. У конструктивних для смислового наповнення фразах міститься заклик до покаяння. Ця думка представлена такими контекстами: Тими ж днями приходить Іван Христитель, і проповідує в пустині юдейській, та й каже: Покайтесь, бо наблизилось Царство Небесне! (Матв. 3:2); Із того часу Ісус розпочав проповідувати й промовляти: Покайтесь, бо наблизилось Царство Небесне! (Матв. 4:17); А коли Іван виданий був, то прийшов Ісус до Галілеї, і проповідував Божу Євангелію, і говорив: Збулися часи, і Боже Царство наблизилось. Покайтесь, і віруйте в Євангелію! (Мар. 1:14-15). Як контекстуальні синоніми до слова покаятися використовуються такі описові висловлювання: праведність ваша не буде рясніша, як книжників та фарисеїв; виконує волю Мого Отця, що на небі; скопці, що самі оскопили себе; обіцяв Він тим, хто любить Його. Наприклад: Кажу бо Я вам: коли праведність ваша не буде рясніша, як книжників та фарисеїв, то не ввійдете в Царство Небесне! (Матв. 5:20); Не кожен, хто каже до Мене: Господи, Господи! увійде в Царство Небесне, але той, хто виконує волю Мого Отця, що на небі (Матв. 7:21); Бо бувають скопці, що з утроби ще матерньої народилися так; є й скопці, що їх люди оскопили, і є скопці, що самі оскопили себе ради Царства Небесного (Матв.19:12); Послухайте, мої брати любі, чи ж не вибрав Бог бідарів цього світу за багатих вірою й за спадкоємців Царства, яке обіцяв Він тим, хто любить Його? (Як. 2:5).

Таким чином, дослідження продемонструвало, що поняття Небесне Царство є значним за обсягом концептом тексту Нового Завіту, об'єктивованим розвиненим і добре структурованим інтерпретаційним полем. Джерелом концептуалізації послужили ті польові утворення, які виявили найбільш суттєві характеристики досліджуваного об'єкта. Отже, зміст поняття Небесне Царство

реалізується через текстові смисли, формуючи таку його концептуальну модель: Небесне Царство – це владарювання Бога, Ісуса Христа; Ісус Христос, Його учні, послідовники проповідували про Царство Небесне, його наближення, воно було центром їхньої проповіді; Небесне Царство створене для людей, але увійдуть туди лише ті, хто покається.

Запропонована в роботі методика дослідження засобів вербалізації концептів дозволяє з'ясувати їх смислове наповнення в концептосфері тексту, відкриває шлях до з'ясування комплексу його глибинних смислів, дає ключ для глибшого розуміння комунікативно-прагматичних завдань твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адонина Л.В.. Концепт «женщина» в русском языковом и когнитивном сознании [Текст] / Л.В. Адонина. – Севастополь : Рибэст, 2007. – 168 с.
2. Антология концептов. Под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. Том 1. Волгоград: Парадигма, 2005. – 352 с.
3. Бабенко Л.Г. и др. Лингвистический анализ художественного текста / Л.Г. Бабенко, И.В. Васильев, Ю.В. Казарин – Екатеринбург: Изд-во Урал, ун-та, 2000. – 533 с.
4. Болотнова Н.С. Филологические анализ текста: пособие для филологов: в 4-х ч. Ч. IV: Методы исследования / Н.С. Болотнова – Томск, ТГПУ, 2003. – 119 с.
5. Воркачев С.Г. Культурный концепт и значение // Труды Кубанского государственного технологического университета. Сер. Гуманитарные науки. Т. 17, вып. 2. – Краснодар, 2003 – С. 268–276.
6. Теологический энциклопедический словарь / Под ред.. Уолтера Элвелла. – М., Ассоциация "Духовное возрождение", 2003. – 1467 с.
7. Цитати наводяться за текстом: Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької наново перекладена / Пер. І. Огієнка. – К., 1992. – 1255 с.